

ПРАВОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Відповідно до ч. 1 ст. 2 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [1]. Ці завдання сформульовані узагальнено, тому поза визначенням залишилися окремі напрями діяльності учасників кримінального провадження, зокрема їх діяльність щодо відшкодування завданих збитків. Такі окремі напрями у кримінальному процесі іменуються функціями.

Кримінально-процесуальна функція забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, зазначає І. В. Гловюк, – це обумовлений завданнями кримінального провадження напрямок діяльності потерпілого, цивільного позивача, його представника та законного представника, слідчого, прокурора, спрямований на відновлення порушених кримінальним правопорушенням майнових та немайнових прав та законних інтересів потерпілого або держави, що реалізується за допомогою кримінально-процесуальних засобів у формі, регламентованій кримінальним процесуальним законодавством. Слід зазначити, що, даючи

визначення функції забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, вказана авторка також розглядає функцію заперечення проти цивільного позову як діяльність цивільного відповідача, його представника, спрямовану на спростування обґрунтованості цивільного позову та/або розміру позовних вимог, що реалізується за допомогою кримінально-процесуальних засобів у формі, регламентованій кримінальним процесуальним законодавством [2, с. 27–28].

Не заперечуючи проти існування функцій, спрямованих на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди, водночас зазначимо про їх фрагментарне унормування у чинному КПК України.

Насамперед зазначимо, що серед завдань кримінального провадження ця важлива функція визначена лише на рівні загальних положень щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Крім цього, найбільш зацікавленим у відшкодуванні завданих збитків є потерпілий, який у випадку пред'явлення цивільного позову одночасно стає також цивільним позивачем. Однак його процесуальний статус у цій частині є суперечливим.

Зокрема, у п. 10 ч. 1 ст. 56 КПК України зафіксоване право потерпілого на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом. Цивільний позивач, відповідно до ч. 3 ст. 61 КПК України, має права та обов'язки, передбачені цим Кодексом для потерпілого, в частині, що стосуються цивільного позову, а також має право підтримувати цивільний позов або відмовитися від нього до видалення суду в нарадчу кімнату для ухвалення судового рішення. Тож неврегульованим, наприклад, залишилося право потерпілого/цивільного позивача вимагати від сторони обвинувачення здійснювати процесуальні дії, спрямовані на відшкодування завданих йому збитків, які б були визначені для сторони обвинувачення як її обов'язки. Однак про такі обов'язки у ч. 2 ст. 36, ч. 2 ст. 39, ч. 2 ст. 40 КПК України, на жаль, не йдеться, незважаючи на те, що

діяльність сторони обвинувачення, спрямована на відшкодування потерпілому завданих йому збитків, є досить важливою під час розслідування кримінальних правопорушень, а встановлення виду і розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, є однією з обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (п. 3 ч. 1 ст. 91 КПК України). Наразі у цьому Кодексі відсутня також процесуальна вимога, спрямована до цивільного позивача щодо його сприяння встановленню дійсних розмірів завданих йому збитків.

Реалізуючи свої повноваження щодо відшкодування завданих йому збитків, за наявності у нього відповідної інформації про майно підозрюваного, обвинуваченого, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третіх осіб для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, цивільний позивач може самостійно, без участі у цих діях слідчого чи прокурора, звернутися з клопотанням до слідчого судді про арешт цього майна (ч. 3 ст. 171 КПК України). На відміну від клопотання слідчого, прокурора про арешт майна, у клопотанні цивільного позивача повинно бути лише зазначено:

- 1) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір позовних вимог;
- 2) докази факту завдання шкоди і розміру цієї шкоди.

У разі позитивного рішення слідчий суддя постановляє ухвалу про арешт майна, яка підлягає негайному виконанню. Однак відповідь на запитання, якими є дії цивільного позивача як не уповноваженої на те особи щодо виконання цієї ухвали, у законі відсутня. Вочевидь, у цьому випадку слід керуватися загальною нормою ч. 1 ст. 175 КПК України, відповідно до якої ухвала про арешт майна виконується негайно слідчим, прокурором.

Враховуючи викладене та беручи до уваги, що питання відшкодування потерпілому завданих йому збитків у кримінальному провадженні визначенні подеколи не до кінця послідовно та суперечливо, існує нагальна потреба їх подальшого детального дослідження та обґрунтування

конкретних рекомендацій по їх нормативному врегулюванню у КПК України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / І. В. Гловюк. – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2016. – 40 с.

*Гончарова А. В.,
доцент кафедри АГПФЕБ
Сумського державного університету,
кандидат юридичних наук, доцент*

ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ЯК СПОСОБУ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВА

В юриспруденції поняття збитків було рецепційовано з римського приватного права. На відміну від сучасного законодавства, що оперує поняттями «школа», «збиток», римське право використовувало таку категорію як «інтерес». З латинської мови «interesse» означає «між», «складати різницю». Римські юристи сформулювали правило: «мій інтерес – це те, чого мені позитивно бракує, і те, що я міг би мати». Відповідальність боржника за невиконання або неналежне виконання зобов'язання виражалася переважно в обов'язку відшкодувати збитки. Відповідальність мала особистий характер: у випадках невиконання боржником покладеного обов'язку, до нього застосовувалися заходи, направлені безпосередньо на